

บ่อของปัญญา

พระอาจารย์สงบ มนฺตสนฺโต

เทศน์บนศาลา วันที่ ๒๐ สิงหาคม ๒๕๔๖

ณ วัดสันติธรรมาราม ต.คลองตากต อ.โพธาราม จ.ราชบุรี

ตั้งใจฟังธรรม อดีต อนาคต ไม่ใช่ปัจจุบัน ธรรมนี้ถ้าเป็นปัจจุบันเห็นใหม่ เรา กำลังจะฟังธรรมะขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ถ้าเราฟังธรรม ธรรมเข้าถึงหัวใจของเรา เราจะมีคุณค่า มีความตื่นตัว ถ้าเราประพฤติปฏิบัติธรรม จนธรรมเกิดขึ้นมา ในหัวใจของเรา เราจะเป็นปัจเจก รู้ตามความเป็นจริงว่า ธรรมะขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ท่านตรัสรู้ธรรมนั้น มีคุณค่าประเสริฐขนาดไหน ประเสริฐมาก

สรรพสิ่งในโลกนี้เป็นสมมุติทั้งหมดเลย ชีวิตเห็นใหม่ อดีตที่ผ่านมาอันเป็นสิ่งที่ผ่านมาแล้ว อนาคตไม่มีอะไรแน่นอนที่เราจะต้องผจญภัยไปข้างหน้า ในปัจจุบัน เรา รักษาปัจจุบันนี้แสนยาก สิ่งที่เป็นปัจจุบันนี้มันยากเพราะว่าเวลามันเคลื่อนที่ตลอด ชีวิตนี้ก็เคลื่อนที่ตลอด สรรพสิ่งนี้เคลื่อนที่ตลอดเลย

สิ่งที่เคลื่อนไป วัฏวนเป็นแบบนั้น กาลเวลาถึงกลืนกินสัตว์โลกทั้งหมดเลย กาลเวลากลับกลืนแล้วเราก็ตกตามกาลเวลานั้นไป เราถึงไม่ได้เห็นธรรมตามความเป็นจริง เพราะเราอยู่กับอดีต อนาคต ปัจจุบันนี้ก็เคลื่อนที่ตลอด เราถึงต้องทำความเข้าใจ ถ้าใจสงบเข้ามาได้ มันถึงจะไม่อยู่ในมิติ มันไม่อยู่ในกฎเกณฑ์ของวัฏวน

สิ่งที่ เป็นวัฏวนคือมันเคลื่อนที่ เราคิด ความคิดเคลื่อนที่ตลอด สรรพสิ่งนี้เคลื่อนที่ตลอด แล้วความเคลื่อนที่นี้จะไม่เห็นภาพชัดเจน ภาพสิ่งที่เกิดขึ้นกับชีวิตเรา เราก็ตกไป กังวลไปตลอดไป สิ่งที่เกิดขึ้น การประพฤติปฏิบัติก็เหมือนกัน เราเข้าใจ เราพยายาม อยากจะประพฤติปฏิบัติ เราเข้าใจว่าธรรมะนี้เป็นที่พึ่งที่อาศัยได้จริง

พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นรัตนตรัย เป็นแก้วสารพัดนึก ถ้าเราทำเกิด ขึ้นมาในหัวใจได้ ใจของสัตว์โลกจะเป็นหญิง เป็นชาย เป็นนักบวช เป็นคฤหัสถ์ เป็นได้ หมด เข้าถึงธรรมได้หมด ธรรมนี้มีภาชนะที่เข้าถึงธรรมได้คือหัวใจของสัตว์โลก

ถ้าหัวใจของสัตว์โลกเข้าถึงตามความเป็นจริง มันลึกลับมหัศจรรย์มาก เปรียบ เหมือนมนุษย์ มนุษย์เกิดมานี้ เราเกิดมาต่างๆ เราเกิดมาแล้วแต่จริตนิสัย เปรียบเหมือน ต้นไม้ นะ อ้อย.. เวลาเราเอามากินน้ำมันจะมีน้ำมันมาก แต่ผลไม้อื่น มันเป็นผลไม้ เรามากิน น้ำ มันจะได้ใช้น้ำน้อย นี่ก็เหมือนกัน ชีวิตของเรา เราเกิดมาแล้วแต่ว่าจริตนิสัยของคนไม่ เหมือนกัน

ถ้าเราเป็นอ้อย เรามีน้ำมันมาก ความคิดความปรุงของเรามาก ถ้าเราเป็นผลไม้อื่น เรา เกิดขึ้นมา เรื่องน้ำมันมีน้อย แต่มันก็เป็นอาหาร เป็นสิ่งที่ว่าโลกนี้ได้ประโยชน์กับสิ่งนี้ ความคิดของเราก็เหมือนกัน เราเกิดมาเรามีความคิด ความคิดของเราใช้ประโยชน์ขึ้นมา มันเป็นประโยชน์เห็นใหม่ เป็นว่าเรื่องถ้าคนฉลาด

คนเราเกิดมาฉลาด มีจริตนิสัย มีเขาวัว มีปัญญา ความฉลาดนั้นมันเกิดขึ้นมาใน โลก มันเกิดเพราะเราสร้างบุญกุศลมา แต่คนเราเกิดมาบางคนเขาวัวปัญญามัน ไม่ฉลาด ขนาดนั้น แต่มันก็มีความเชื่อ ถ้ามีความเชื่อในการประพฤติปฏิบัติ มันถึงเป็นไปคนละ สายทาง คนละทางนะ ทางของผู้ที่ว่ามีปัญญา มีปัญญามากเราพยายามจะกำหนดพุทธ ธิพุทธ ธิ มันต้องอาศัยศรัทธาความเชื่อขึ้นมา มันถึงจะทำได้

ความตั้งมั่นของใจ ถ้าใจตั้งมั่นขึ้นมา ตั้งมั่นจากสมมุติเข้าไป แล้วมันเกิดได้ ถ้า จิตมันสงบขึ้นมา มันเป็นการตั้งมั่นอีกอันหนึ่ง มันไม่มีมิติ เวลาจิตมันสงบขึ้นมาคนจะ เห็นสิ่งต่างๆ ก็ได้ เห็นสิ่งต่างๆ คือเห็นนิมิตใจ นิมิตที่จิตนี้ไปเห็น สิ่งที่ไม่เห็นเริ่มต้น จากเรา เราเห็นสิ่งต่างๆ สิ่งนั้นไม่เป็นประโยชน์กับเรา เราต้องวางสิ่งนั้นทั้งหมด ถ้าเรา วางไว้ จิตสงบเข้ามา มันจะตั้งมั่นเข้าไปเรื่อย จนมันเป็นประโยชน์

ถ้ามันเป็นประโยชน์ เราจะได้ น้ำ ถ้าเราขุดบ่อของเรา จะตื้นหรือจะลึกแล้วแต่ อำนาจวาสนา คนเราถ้าอำนาจวาสนามี บ่อน้ำนี้ไม่ลึกมาก เราขุดขนาดไหน เราจะได้ น้ำ ใส ถ้าคนอำนาจวาสนาไม่เหมือนเขา น้อยกว่าเขา ก็ต้องขุดให้ลึกลงไป นี่บ่อน้ำ.. ขุดบ่อ น้ำ แล้วใช้ปัญญาขุดล่ะ เราใช้ปัญญาขุดเห็นใหม่ ถ้าเราใช้ปัญญาของเรา ปัญญาของโลก

สุดมยปัญญา การศึกษา การเล่าเรียนมา มันเป็นสุดมยปัญญา มันเป็นปัญญาในเชิงของ
 ธรรม แต่ถ้าปัญญาของโลก คือปัญญาความคิดของเรา สิ่งนี้ก็เป็นปัญญา

เราก็ใช้ปัญญาอันนี้ซุกเข้ามา ถ้าเราใช้ปัญญาซุก ใช้จอบใช้เสียมซุกลงไปที่ดิน
 แล้วเราจะได้น้ำขึ้นมา เราเลือกสถานที่ แล้วเราก็ซุกขึ้นมาเพื่อเราจะหาน้ำ เราหาน้ำไว้ใช้
 ของเรา โลกนี้ขาดน้ำไม่ได้ อย่างอื่นเรายังพอทนได้ แต่เรื่องน้ำนี้ มันเป็นเรื่องที่จำเป็นกับ
 ชีวิต สิ่งที่จำเป็นกับชีวิตเห็นไหม นี่เหมือนกัน ความสงบสุขของใจ ถ้ามันมีน้ำขึ้นมา
 เห็นน้ำเห็นธรรม ความเป็นธรรมคือเราซุกแล้วเราเจอน้ำของเรา ถ้าเราเจอน้ำของเรา แต่
 เราใช้ปัญญาการซุกซุ่มของเรา เราใช้ปัญญารอบรู้ในกองสังขาร

ความคิด ความปรุง ความแต่ง เรื่องของโลกมันก็เป็นเรื่องของโลกไปก่อน สิ่ง
 เป็นเรื่องของโลกเห็นไหม เราใช้ปัญญาซุก เราจะซุกบ่อน้ำ มีสติ มีสัมปชัญญะ ตาม
 ความรู้ของเราไป ความความรู้ ตามสตินึกคิด ตามของเราไป มันจะหยุดได้ ถ้ามันหยุด
 ไม่ได้แรงมันมีมาก สิ่งที่ยังดิบๆ อยู่ มันจะไม่ใช่ประโยชน์ เพราะว่ามันเป็นความคิด
 ดิบๆ เป็นความคิดของเรา สมมุติเป็นแบบนี้ทั้งหมดเลย

ในการประพฤติปฏิบัติของเรา เราคิดขึ้นว่าเป็นการประพฤติปฏิบัติ มันเริ่มต้น
 จากตรงนี้ มันยากยากตรงนี้ ยากตรงที่ว่า เราพยายามกำหนดพุทโธก็เหมือนกัน มันต้อง
 ฟืน บางคนฟืน ตั้งตัวฟืนจนเกร็ง เกร็งจนเครียด เครียดขึ้นไปแล้วมันทำอะไรไม่ได้ผล สิ่ง
 นั้นมันก็เป็นการฟืนกับความรู้สึกอันนี้ นี่เป็นความดิบของเรา ความคิดก็เหมือนกัน มัน
 คิดไปตามกระแสของโลก ยิ่งเราปล่อยให้เกิดเพราะเราจะใช้ของเรา เราจะใช้ปัญญาของ
 เราใคร่ครวญเข้าไป

เราปล่อยให้เกิด มันยิ่งจะคิดใหญ่ เพราะมันมีกิเลสไง มันมีความเคยใจ ใจอันนี้
 มันเคยตัวอยู่อย่างนี้ตลอดไป แล้วมันบังคับขับไสให้จิตนี้มาเกิดตามธรรมชาติของเขา
 ตามธรรมชาติของกรรม กรรมมีสิ่งนี้เกิดขึ้นมา มันก็เกิดขึ้นมา สิ่งนี้ขับไสออกไป กิเลส
 มันคอยยุคอยแห่ สิ่งที่เป็นกิเลส แล้วความคิดของเราเกิดขึ้นมา มันเลยยุแห่ออกไป มัน
 จะมีความจุกจุกกระซากลากไปตามความคิดต่างๆ เราจะไม่ทันมัน เราต้องตั้งสติไว้ นำเห็น
 ใจนะ เราประพฤติปฏิบัติ แล้วเกิดจากประพฤติปฏิบัติในความรู้สึกของเรา สิ่งนี้เป็น
 สมมุติเห็นไหม

คำว่าสมมุติ เราเกิดมาดี เราเกิดมาแล้วเราก็เจริญเติบโตขึ้นมาจนปัจจุบันนี้ แล้วเราก็ต้องแก่เฒ่าไป มันมีแก่นสารตรงไหน มันไม่มีแก่นสารอะไรกับเราเลยนะ ถ้าเรามีปัญญาใคร่ครวญอย่างนี้ มันจะเป็นธรรมเห็นใหม่ ปัญญาในธรรม สุตมยปัญญา คือธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เราก็เทียบเคียงเข้ามาให้มันเป็นธรรม

ความคิดเดียวก็เป็นธรรม เดียวก็เป็นโลก แต่เราก็มีสติของเรายับยั้งไว้ นั่นล่ะเราขุดด้วยจอบด้วยเสียม ลงไปในความรู้สึกของเรา ลงไปในที่ดินของเรา เราขุดของเราไปเรื่อย มันจะเห็นน้ำ ไม่เห็นน้ำ ไม่สำคัญ อ้อย มันปลูกขึ้นมารากมันตื้น เพราะปัญญาของเรา เราต้องใช้ความคิดของเราตามสติของเราเข้าไป มันตื้น การขุดของเรามันยังขุดออกไป ผลของสมาธิถึงไม่เหมือนกัน เราว่าทำไมเราไม่มีความสุข ทำไมเราไม่เว้งว้าง จิตนี้ไม่สงบเหมือนกับการกำหนดพุทโธ พุทโธเลย

การกำหนดพุทโธ พุทโธ ผลไม้.. มะม่วง เงาะ ทูเรียน อะไรก็แล้วแต่ ถ้าของเขา มันมีรากแก้วเห็นใหม่ รากแก้วนี้จะลึกลงไปดิน จะคูดน้ำจากดินขึ้นมา หล่อเลี้ยงลำต้นของมันตลอดไป นั่นล่ะมันคูดน้ำขึ้นมาหล่อเลี้ยงลำต้น อ้อยก็เหมือนกัน อ้อยก็ต้องใช้รากของมันคูดน้ำขึ้นมาเพื่อเลี้ยงลำต้น แต่รากลึกหรือรากตื้นต่างกัน จิตที่มันสงบมันเข้าไปถึงความรู้สึกมันก็ต่างกัน สิ่งที่ต่างกัน อาการก็ต่างกัน เราไม่ต้องไปคาดไปหมาย

เราจะไปคาดไปหมายว่า เวลาจิตมันสงบขึ้นมา มันจะเว้งว้าง มันจะมีความสุข อันนั้นเป็นรากลึก รากแก้วลึกมันลงดินลึก จิตมันลงมันจะลงไปแบบนั้น บางทีมันมีความตกใจ เวลาลงวูบไปเลย มันจะตกใจ สิ่งที่ตกใจก็ดึงให้ถอนขึ้นมา ดึงให้จิตนี้ถอนออกมา แล้วเราก็ต้องตั้งสติใหม่ ฝึกฝนใหม่ เพราะเราต้องหาน้ำ เราต้องขุดบ่อ บ่อแห่งปัญญาจะเกิดจากตรงนั้น

ปัญญาของเราใช้สุตมยปัญญา ขุดลงไป ขณะที่ขุดขึ้นมามันเกิดจินตมยปัญญา มันเกิดการเทียบเคียง มันเกิดการต่างๆ แล้วพอมันได้น้ำขึ้นมา จินตปัญญาขึ้นมา เราจะยกออกมาให้เป็นภาวนามยปัญญา ปัญญามันจะลึกซึ่งเข้าไป ปัญญาการชำระกิเลส ปัญญาในศาสนาเราคือภาวนามยปัญญา ปัญญาในการภาวนา อันนั้นประเสริฐที่สุด สิ่งนั้นเกิดขึ้นมากับเรา เพราะเราค้นคว้า เราต้องการสิ่งนั้น เราถึงต้องพยายามขวนขวายไป ถ้าเรามีเป้าหมาย สิ่งอื่นๆ การเกิดขึ้น การกระทบสัมผัส เราจะไม่ต้องการสิ่งนั้น

สิ่งนั้นเป็นทางผ่าน เราจะต้องผ่านสิ่งนั้นเข้าไป เพื่อจะเอาความสงบของใจ ถ้าเกิดใช้ปัญญาชุดเข้าไป รากมันตื่นเห็นใหม่ มันก็ปล่อยวาง ปล่อยวางเข้ามา ขณะที่ปล่อยวางนั้นเป็นผลงานของเราแล้ว ผลงานเพราะว่ามันปล่อยความคิดต่างๆ ความคิดกับใจ ใจกับความคิดมันสัมผัสกัน สัมผัสกับอายตนะ สัมผัสกับความรู้สึกลึกต่างๆ รูป รส กลิ่น เสียง เป็นความสัมผัสกับอายตนะ อายตนะกระทบ เสียงกระทบหูนี้เกิดวิญญาณ โสต วิญญาณเกิดขึ้น สิ่งนี้สัมผัส รับรู้ แล้วตกตะกอน ตกผลึกในหัวใจ หัวใจไม่ต้องการอายตนะทั้งหมดเลย เวลานั่งเฉยๆ ไม่กระทบสิ่งต่างๆ ความคิดมันก็เกิดขึ้นได้

ความขึ้นเกิดจากใจ จากภายในก็ได้ แต่เรากำหนดเข้ามา มันจะปล่อยวางเข้ามา สิ่งทีปล่อยวางเข้ามา อันนั้นเป็นผลงานของเรา เราควบคุมใจของเรา การประพฤติกปฏิบัติ เราควบคุมใจของเราเข้ามาตลอดไป มันจะเข้ามาถึงความสงบได้ ปล่อยวางเข้ามา ดู.. ถ้ามันปล่อยวางแล้วมันไม่มีอาการความรู้สึก เราก็อยู่กับตรงนั้นตั้งสติไว้แล้วถ้าเราต้องการเป็นผลงานขึ้นมา เราก็ปล่อยออกคิดได้

ปล่อยออกคิดคือ ต้องการให้ปล่อยออกหางาน จิตมันต้องทำงานตลอดไป พอจิตมันทำงาน สติเราก็ควบคุมไป ดูสิ่งต่างๆ ไป นั่นละวิธีการชุด ชุดอย่างนี้ ชุดบ่อหาน้ำ ถ้าเราหาน้ำได้ เราจะเกิดประโยชน์ของเราขึ้นมา น้ำใช้น้ำสอยของเรา เราใช้น้ำใช้สอยในชีวิตประจำวัน มันก็เหมือนกับความคิดเรา ความคิดนี้มันเป็นชีวิตประจำวัน ความคิดอันนี้เป็นธรรมชาติ แล้วเราจะใช้ความคิดอันนี้เกิดประโยชน์อะไรขึ้นมา เพราะมันเป็นเรื่องของสมมุติ มันเป็นเรื่องของโลก

น้ำอันหนึ่ง น้ำที่ใช้กับปัญญา มันเกิดในมรรค สัมมาสมาธิ เกิดในมรรค ๘ สิ่งทีสัมมาสมาธิต้องมีสัมมาสติ สิ่งนี้เป็นสัมมาสมาธิ สัมมาสตินั้น เพื่ออะไร เพื่อจะให้เกิดปัญญาอันนั้น ใจ เกิดปัญญา เกิดภาวนามยปัญญา เราถึงต้องค้นคว้าเข้าไป สิ่งที่เป็นปัญญา มันการฝึกฝนนะ เราฝึกฝน เราใช้ปัญญาขึ้นมา มันจะเกิดความเห็นต่างๆ เราก็ตามความเห็นไป แล้วความเห็นนี้มันต้องปล่อยวางหมด ต้องหยุดหมด

อาการเห็นใหม่ เวลาปล่อยวาง อาการของใจ ถ้าเป็นอาการของใจมันยังเป็นเงาอยู่ การประพฤติกปฏิบัติอยู่ มันจะต้องย้อนเข้า ทวนกระแสเข้าไป สิ่งทีทวนกระแสของใจ ผ่านเงาเข้าไป ผ่านเงาเห็นใหม่ เราใส่เสื้อผ้าอาภรณ์ เราจะจับเนื้อต้องตัวเราไม่ได้ ถ้าเรา

เปลี่ยนเสื้อผ้าออก เราจะจับเนื้อต้องตัวของเราได้ สมมุติโลกเหมือนเสื้อผ้า มันเปลี่ยนตลอดไป อารมณ์ของใจ ความคิดเหมือนกับเสื้อผ้า เราสวมชุดใด ความคิดเราก็เป็นสถานะนั้น

ความคิดก็เหมือนกัน คิดเป็นโลก มันก็เป็นโลกตลอดไป สิ่งที่เป็นโลก ความคิดของเราเราก็ใคร่ครวญอยู่ เราพยายามปลดเปลื้อง นี่เงา.. ปลดเปลื้องสิ่งที่เป็นเสื้อผ้า ปลดเปลื้องออก ให้จิตมันเป็นอิสระของมัน ถ้ามันเป็นอิสระของมัน มันจะเริ่มใช้ประโยชน์ของมัน เห็นความเป็นจริงใจใจ เห็นอริยสัจ เห็นความจริงของใจ

ใจเกิดดับ เกิดดับตลอดไป เกิดดับ มันก็เกิดดับจากความรู้สึกต่างๆ เกิดดับจากอารมณ์ของใจที่มันออกมาเป็นอาการนั้น ย้อนทวนกระแสเข้าไป สติปัญญาย้อนกลับเข้าไป ชูดเข้าไปอย่างนี้ วิชชูปบ่อ เราต้องชูดขึ้นมาเพื่อให้เจอน้ำได้ ถ้าเราเจอน้ำ มันจะมีความสุขมาก สุขเพราะเราได้ใช้น้ำนั้น เราได้เห็นน้ำนั้น น้ำนั้นมีจริง เราเกิดความลึกลับสงสัย การประพฤติกฎปฏิบัติ เราเกิดความลึกลับสงสัยว่าเราจะประพฤติกฎปฏิบัติได้ผลหรือไม่ได้ผล มันต้องได้ผล ถ้าไม่ได้ผลเวลามันทุกข์ขึ้นมา มันเป็นความจริงของเรา ทุกข์นี้มีกับทุกหัวใจเลย

เวลาทุกข์เกิดขึ้นมามันตันหัวใจ เวลาบอกว่ามันเป็นนามธรรม ทำไมเราสัดมันไม่ได้ละ ความทุกข์เกิดขึ้นกับใจทุกๆ ดวง คนที่เกิดมามีกิเลสทั้งหมด สิ่งที่เกิดกิเลสนี้มันทำให้เกิดความเศร้าหมอง เกิดความกดถ่วงใจ สิ่งกดถ่วงใจนี้คืออริยสัจ นี่ก็ความจริง ความจริงมันแก้อันนี้ได้ไง

ในศาสนา ทุกข์เป็นความจริงอันหนึ่ง ทุกข์นี้ดับได้ ดับที่ว่าเราต้องสาวเข้าไปหา สมุทัย หาเหตุไฉน เหตุให้เกิดทุกข์ ชีวิตนี้เกิดมา เกิดมาเพราะเหตุใด เกิดมานี้อะไรพาเกิด แล้วจะกำจัดสิ่งที่ยอกในหัวใจ กำจัดอย่างไร มันถึงต้องใช้ปัญญาค้นคว้าเข้ามา ค้นคว้าจากภายนอก เราค้นคว้าเข้ามาจากภายใน ถ้าเราเห็นน้ำ เราเห็นภายใน เราถึงยกขึ้น วิปัสสนา

ถ้าเรายกขึ้นวิปัสสนาได้ มันจะเห็นความเป็นไป อาการความรู้สึกอันนี้ วิปัสสนาได้ ถ้าจับความรู้สึกเอาไว้ได้ มันละเอียดเข้าไป อันนั้นพอปล่อยอารมณ์อันหนึ่ง มันก็ลึกลงเข้าไปถึงอีกอารมณ์อันหนึ่ง ถ้าธรรมเกิดขึ้นมา ถ้าปัญญามันใคร่ครวญนะ มันใคร่ครวญ

ความคิด ความคิดนี้คิดออกไป คิดจากเรื่องของ โลก จากเรื่องสมมุติ มันเป็นความสมมุติ มันเป็นประสบการณ์ของชีวิต

สิ่งที่ เป็นประสบการณ์ของชีวิต มันตกผลึกอยู่ในหัวใจของเราใช่ไหม ความรู้สึกต่างๆ มันคิดขึ้นมาจากขั้น ๕ คือ สังขาร ความคิด ความปรุง ความแต่ง จากสัญญาที่ความจำได้หมายรู้ในหัวใจ มันคิดได้เท่านั้น ถ้าเราคิดได้มากกว่านั้น เราเปรียบเทียบถึงสิ่งที่เราไม่เคยรู้ ไม่เคยเห็น มันจะเกิดขึ้นมาได้ เพราะมันไม่มีเหตุไฉน

สิ่งที่ มีเหตุ มีเหตุเท่านั้น เหตุอย่างนี้มันจะหมุนอยู่ในอำนาจของมัน มันเป็นสมมุติทั้งหมด แต่เหตุตามความเป็นจริงสิ เหตุว่าทุกข์เกิดจากอะไร เกิดจากสมุทัย ตัณหา ความทะยานอยากนี้เกิดขึ้นมา เกิดขึ้นมาได้อย่างไร เราไม่เห็นตรงนี้ ถ้าเราเห็นตรงนี้ เราจะไปละตัณหาความทะยานอยาก ทุกข์มันก็ดับ สิ่งที่มันจะดับ ดับเพราะเกิดจากอะไร เกิดจากมรรคอริยสัจจิ่ง นิโรธะมันก็เกิด

เวลามรรคมันเกิดเห็นใหม่ เวลาอริยสัจมันเกิด อริยสัจฝ่ายผูกมัดก็ได้ อริยสัจฝ่ายปลดปล่อยก็ได้ ถึงต้องลองผิด ลองถูก ไปกับการประพฤติปฏิบัติ ถ้าความประพฤติปฏิบัติมันเข้าทางเห็นใหม่ มันจะปล่อยวางเข้ามา สิ่งที่ปล่อยวางเข้ามา งานมันจะมีอีกมหาศาลเลย ถ้าเราขุดคุ้ย ค้นคว้าเข้าไปนะ สิ่งที่ปล่อยวางเข้ามา มันจะเริ่มปล่อยวาง รูป รส กลิ่น เสียง เข้ามาก่อน ปล่อยวางกับสิ่งที่ใจออกไปเกาะเกี่ยว ใจนี้ออกไปเกาะเกี่ยว กับโลกทั้งหมดเลย แล้วยึดว่าเป็นเรา

สิ่งที่ยึดว่าเป็นเราละ ตัวมันเองก็ยึดตัวมันเองก่อน แต่เรายังไม่เห็นตรงนั้น เราเห็นแต่ว่ามันยึดรูป รส กลิ่น เสียง เวลาคิดต้องอาศัยความกระทบ คิดจากภายนอก ถ้าเราใช้ปัญญาใคร่ครวญมันปล่อยขึ้นมา จนเห็นอุปาทาน อุปาทานการยึดมันถือมันในรูป รส กลิ่น เสียง ถ้ามันปล่อยวางสิ่งนี้เข้ามาได้ เราใช้ปัญญาใคร่ครวญตลอดไป ใคร่ครวญในหัวใจนะ ใคร่ครวญในความคิดของเรา มันยึดสิ่งต่างๆ

มันมีเหตุมีผลอะไรถึงยึด มันมีเหตุมีผลอะไรถึงต้องคิด สิ่งที่คิดนี้ คิดเพราะเหตุใด ตั้งขึ้นมาให้เป็น โจทย์อันหนึ่ง แล้วใคร่ครวญสิ่งนั้นไป มันเป็นเงาก่อน เงาอาการของใจ ใคร่ครวญเข้าไป ให้มันปล่อยวางโดยธรรมชาติของมัน เห็นสัจจะความจริงว่า สิ่งนี้มันเป็นเรื่องธรรมชาติของใจ ธรรมชาติเกิดขึ้นมาอย่างนี้ มันเป็นอาการของมัน ที่มันเป็น

สิ่งที่เกิดขึ้น องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าถึงตรัสไว้เป็นบัญญัติใน สมมุติบัญญัติ บัญญัติว่าเป็นชั้น ๕ ใจ ให้ผู้ที่ประพฤติปฏิบัติเข้าใจสื่อความหมายได้ว่า สิ่งที่มีนเกิดขึ้นมา เกิดขึ้นมาเป็นชั้น ๕ เป็นอาการของมัน

สิ่งที่ เป็นชั้น ๕ แล้วก็ยึดสิ่งที่ภายนอก ยึดออกไปภายนอกเห็นใหม่ มันก็เกิดอาการที่ว่าเป็นบ่วงของมาร บ่วงของมารยึดสิ่งนี้ อาการสิ่งนี้เกิดขึ้นตลอดไป แล้วก็สะสมนะ ทับถมออกมาตกผลึกในหัวใจ จนเป็นจริต เป็นนิสัย ถึงต้องค้นคว้าของเราเนะ ถ้าผู้ที่เป็นปัญญาอบรมสมาธิ เวลาใคร่ครวญเข้าไป มันจะเป็นงานย้อนกลับตลอด เป็นผลงาน ถ้าพูดถึงพิจารณาแล้ว มันไม่ย้อนกลับ ตั้งสติไว้ หน้าที่ของเราตั้งสติ ตั้งสติแล้ว ใคร่ครวญไปตลอดไป เป็นปัญญาอบรมสมาธิ

ถ้าเป็นปัญญาอบรมสมาธิ เราใช้ปัญญาขุดบ่อ ปัญญาขุดบ่อแล้วจะเกิดบ่อของปัญญาอีกชั้นหนึ่ง ถ้าเกิดบ่อของปัญญาอีกชั้นหนึ่ง นั่นเป็นผลงานของเรา สิ่งที่เป็นผลงานของเรามันจะรู้ขึ้นมาจากปัจจัยตั้ง เวลาธรรมะเกิด เกิดขึ้นมาจากใจนะ เวลาความลึกลับสงสัย ถ้ามันเกิดขึ้นแล้วมีความลึกลับสงสัย สิ่งที่ยังสงสัยอยู่นั้น นั่นคือการก้าวเดินของเรา เป็นจินตมยปัญญาเห็นใหม่

ในการสุตมยปัญญาคือเราศึกษามา เอาอันนั้นเป็นต้นทุน มันต้องมีทุน คนเราไม่มีทุน เราจะเอาอะไรไปประพฤติปฏิบัติ เราเกิดมาเป็นมนุษย์ มนุษย์ก็เป็นสมบัติของเรา เป็นทุนของเราเนะ แล้วเป็นสิ่งที่ประเสริฐ ประเสริฐเพราะเป็นมนุษย์สมบัติ มนุษย์สมบัติ มีสมอง โลกก็มีสมอง สิ่งที่เป็นสมอง เป็นความคิดของโลก แต่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไม่พูดถึงสมองเลย พูดถึงสังขาร ความคิด ความปรุง ความแต่ง สิ่งนี้อาศัยกัน สิ่งที่เป็นประสาทมันเป็นเรื่องของระบบประสาท มันเป็นเรื่องการควบคุมร่างกาย

แต่เรื่องของหัวใจ มันมีความคิดของมันอีกชั้นหนึ่ง มันถึงตกผลึกข้ามภพ ข้ามชาติได้ใจ จิตปฏิสนธินี้ เวลามันเกิดข้ามภพ ข้ามชาติมันถึงสาวต่อไป บุญเพณีสถาปัตติญาณเกิดมาจากไหน ย้อนอดีตชาติไป มันถึงเป็นจริต มันถึงเป็นนิสัยใจ ถ้าเป็นนิสัยของเรา ปัญญาอบรมสมาธิก็เป็นนิสัยของเรา ถ้าเป็นนิสัยของเรา เราก็ยึดคิดยึดทำเห็นใหม่ ยึดคิดยึดทำของโลก อันนั้นเป็นเรื่องที่ว่า ทำให้เกิดความเศร้าหมอง

เพราะย้าคิดย้าทำเห็นใหม่ โรคจิตเป็นอย่างนั้น ย้าคิดย้าทำ แล้วเขาจะมีความเลื่อมของความคิดเขาไป

แต่เราย้าคิดย้าทำด้วยธรรม ย้าคิดย้าทำด้วยมีสติสัมปชัญญะ มันจะไม่มี ความเสียหายหรือ สิ่งที่จะเสียหาย เราคิดว่าเราประพฤติปฏิบัติแล้วเราจะมี ความผิดพลาด สิ่ง ที่ผิดพลาดแต่มีสติ สิ่งที่มีสติเห็นใหม่ สติอยู่กับผู้รู้ ผู้รู้มันอยู่กับเรา ถ้าผู้รู้อยู่กับเรา เราควบคุมผู้รู้ได้ มันจะเป็นอย่างอื่นไปไม่ได้หรือ เวลาเราเสียไป เราตื่นเดินไปกับอะไร เห็นใหม่

ถ้าจิตสงบ เห็นนิมิต แล้วตกใจกับนิมิตไป พอตกใจก็วูบ มันก็ออก พอตกใจ อาการมันเคลื่อน มันก็ออกมา แต่ถ้าเราเห็นอย่างนั้นแล้วเรากำหนดมาที่ผู้รู้ กลับมาที่รู้ทุก อย่าง นิมิตจะดับหมด แต่ในการปัญญาอบรมสมาธินิมิตมันจะยังไม่เกิด ถ้าเกิดขึ้นมา มัน จะไปเกิดเอาตอนลึกใจ ถ้าที่ว่าเราปล่อยวางเข้ามา ถ้ามันเกิดอย่างนั้นเห็นใหม่ มันเห็น อากาณะ เห็นเป็นอาการของขั้น จับอาการของใจได้ ถ้าจับอาการของใจได้มันแยก ออกไป มันจะแยกแล้วเริ่มจะจับ มันจับแล้วมันเห็นอาการดับของใจเลย เห็นอาการดับ ของอารมณ์ ตัวนี้เป็นตัวสัญญา

ถ้าสัญญาเรา สติเราพร้อม เราคิดไปที่สัญญา มันจะสืบทอดไปได้อย่างไร สืบทอดไป ว่า สัญญารับรู้ขึ้นมา แล้ววิญญาณ์รับสัญญาคาดหมายไป วิญญาณ์รับรู้ สังขารก็ปรุงไป ถ้าสติสัมปชัญญะมันพร้อม มันตกลงไป มันจะเกิดไม่ได้ พอเห็นสภาวะการเกิดไม่ได้ เราจะแปลกใจเลยว่า สิ่งนี้มันเป็นรูปธรรม สิ่งที่เป็นนามธรรมแต่เพราะเราใช้สติปัญญา ของเราใคร่ครวญเข้าไป จนเป็นรูปธรรมเห็นใหม่ ปัญญาจะเกิดอย่างนั้น

บ่อของปัญญาเกิดอยู่ที่ใจ ใจของเราเป็นบ่อของปัญญาเลย แต่เราใช้ปัญญาของ โลก สุตมยปัญญา ใช้ความคิดอย่างนั้นมาตลอด เราขุดบ่อไม่ได้ ถ้าเราขุดบ่อเราจะเจอน้ำ ก่อน น้ำนั้นจะเป็นประโยชน์ เราจะหุงอาหาร เราจะหุงข้าว เราก็ต้องใช้น้ำ เราจะ ทำอาหารของเรา เราก็ต้องใช้น้ำ น้ำนี้มันจะเป็นสัมมาสมาธิ ถ้ามีสัมมาสมาธิมันจะเกิด ภาวนามยปัญญา เราต้องพยายามศึกษาของเรา เราต้องใช้สติ ใช้ปัญญาของเราใคร่ครวญ ของเราตลอดไป ให้ขุดบ่อให้ได้

ถ้าบ่อของปัญญาขึ้นมาได้ มันจะเป็นความมหัศจรรย์ ลึกลับ ซับซ้อนเข้าไป เป็นชั้นเป็นตอนเข้าไปเลยนะ เรานะ มีอำนาจวาสนา เราถึงต้องเริ่มประพฤติปฏิบัติ ถ้าเรายังทำไม่ได้ เราคนนอน เราผ่อนอาหาร เราผ่อนอาหาร อดอาหารเพื่ออะไร เราอดอาหารก็เพื่อที่เราต่อสู้กับตัวเราเอง ต่อสู้กับกิเลส กิเลสที่มันอยู่ในหัวใจ เราจะพยายามทำให้มันอ่อนตัวลง เราต้องต่อสู้ เราต้องมีปัญญา

ปัญญาของเราคือพยายามต่อสู้กับการแข็งขึ้นของกิเลสกับเรา กิเลสมันแข็งขึ้น มันต้องการทั้งนั้น เวลาคิดทางวิทยาศาสตร์ คนเราเกิดมาร่างกายต้องมีอาหาร ถ้ามีอาหารแล้วดำรงชีวิตต่อไป มันเป็นธรรมชาติของมัน ทำไมเราผ่อนเพื่ออะไร ถ้าเราผ่อนเราลงทุนลงแรงขนาดนี้แล้ว ทำไมเราไม่ใช่ปัญญาใคร่ครวญ เราต้องใช้ปัญญาใคร่ครวญนะ

ใคร่ครวญว่า เวลามันหิวขึ้นมา การอดอาหาร เราไปตัดทอนอาหารของมัน มันต้องมีการบกพร่อง สิ่งทีบกพร่องไปบางที่ท้องจะร้องจ๊อกๆ เลยนะ เพราะมันต้องการ สิ่งทีมันต้องการ เราฝืนมันเพราะ เพราะมันเคยกิน เคยอยู่ของมันสุขสบายมาตลอด แล้วมันให้ประโยชน์อะไรกับเรา ร่างกายเกิดขึ้นมา สิ่งที่เป็นมนุษย์สมบัติ เป็นสิ่งทีมันเป็นทรัพย์ เป็นทรัพย์ทีประเสริฐมาก เราใช้ปัญญาอย่างนี้ เพราะเราคิดมันเห็นใหม่

เพราะเราคิดมัน แล้วเราไม่เข้าใจสิ่งนี้ เราถึงต้องอดอาหาร เราอดอาหารเพื่ออะไร เพื่อให้กิเลสมันเบาตัวลง แล้วเราใคร่ครวญสิ เวลามันหิว หิวเพราะเหตุใดมันถึงหิว ถ้าปัญญามันไล่ด้อนไปนะ อะไรเป็นหิว กระเพาะหรือหิว? ความรู้สึกหรือหิว? อะไรเป็นหิว? เราใช้ปัญญาใคร่ครวญไป ถ้าปัญญามันทัน มันจะปล่อยวาง ความหิวมันจะสงบตัวลงนะ จะหมดไปเรื่องความหิว เรื่องความกระวนกระวายจะไม่มี จะว่าง จะเว้งว่างพักใหญ่เลย เวลาปัญญามันใคร่ครวญไปเห็นใหม่ ใคร่ครวญไปในความรู้สึกของเรา

สิ่งทีเป็นความรู้สึก ความหิว ความกระหายอยู่ในหัวใจ อยู่ในความรู้สึก มันรู้สึก เพราะมันขาดแคลนจริงๆ แต่เดิมเราคิดในรูป ในรส ในกลิ่น ในเสียงจากภายนอก สิ่งนั้นเราใคร่ครวญไป แล้วเราปล่อยวางเข้ามาแต่เวลามันหิวขึ้นมา มันเกิดจากธาตุชั้นแรกของเรา เพราะกระเพาะมันขาดอาหารจริงๆ มันไม่มีอาหารไปหล่อเลี้ยงมัน มันก็ต้องการอาหารของมัน แต่เราฝืนเราไม่ให้มัน พอไม่ให้มัน มันก็ขาดแคลน มันต้องการสิ่งนี้ มันเป็นธรรมชาติของมัน

เวลามันขาดแคลน ความรู้สึกมันต้องเป็นอย่างนั้น เพราะมันบกพร่อง มันจะหิวตลอดไป ความหิวมันไม่ขาดไป เคี้ยวมันก็เกิดอึก แต่มันปล่อยาว ปล่อยาวเพราะเราใคร่ครวญด้วยปัญญา พอมันปล่อยาว นั่นเป็นความสงบ มันเป็นปัญญาใคร่ครวญขึ้นมา ปัญญาเราจะซุกเข้ามา เราจะซุกหัวใจของเรา ซุกเข้าไปให้ถึงน้ำให้ได้ ถ้ามันถึงน้ำ ความปล่อยาวนั้นมันจะเริ่มเห็นน้ำ เป็นจินตมยปัญญา

เวลาซุกบ่อเราเริ่มเจอน้ำขึ้นมาทับดิน มันผสมกัน มันจะเป็นสิ่งที่เหลว ของเหลวที่ยังใช้ประโยชน์ไม่ได้ เราก็ซุกให้ลึกไปกว่านั้น ให้น้ำมันใสขึ้นมา ให้น้ำมันสะอาดขึ้นมา พอน้ำมันมีมากขึ้นมา พอดินมันนอนตะกอนไป น้ำมันจะใส เราจะใช้น้ำมันนั้นเป็นประโยชน์ ถ้าเราใช้น้ำมันนั้นเป็น เราจะยกขึ้นวิปัสสนาได้ ถ้าเราใช้น้ำไม่เป็น มันก็เป็นจินตมยปัญญา เป็นความสงบของใจ ใจนี้สงบ แต่สงบด้วยปัญญา มันต้องพยายามใช้ทุกอย่าง ใช้สิ่งที่เกิดขึ้นกับความรู้สึกของเราใคร่ครวญเข้ามา

ใคร่ครวญเข้าไปจับความรู้สึก แล้วใคร่ครวญเลย ไล่ต้อนเข้ามา ปัญญามันจะมี... เวลากิเลสมันต่อต้าน มันจะมีเหตุผลของมัน มันเพราะหิว เพราะเราไม่มีอาหารตกใส่ กระเพาะ มันก็หิวโดยธรรมชาติของมัน มันจะให้เราไม่ใช่ปัญญาไง เราใช้ปัญญาไป ความรู้สึก เวลาเราอิมขึ้นมา มันเป็นประโยชน์อะไร เวลาเราหิวขึ้นมา ดูความรู้สึกของเราเราพอใจไหม

สิ่งที่เราพอใจ มันจะมีความเบาตัว เบากาย เรานั่งสมาธิ เราภาวนา มันจะภาวนาได้มากกว่า ถ้าเรากินอิม ร่างกายมีกำลังขึ้นมา เราภาวนา เราจะไม่ได้ประโยชน์อย่างนี้ ความเป็นประโยชน์กับมันจะไม่เกิดขึ้น มันต้องยกขึ้นมาแล้วใช้ปัญญาใคร่ครวญไปตลอด สิ่งที่ใคร่ครวญไปตลอดเป็นการฟาดฟันกับกิเลสทั้งนั้น ความคิดย้อนเข้ามา มันเป็นการฟาดฟัน เป็นการต่อสู้กับกิเลส ให้กิเลส ให้ความยึดมั่นถือมั่นมันเข้าไป แล้วมันปล่อยาว ปล่อยาว ความเข้าใจเห็นใหม่ ความเข้าใจของมัน จนเห็นตามความเป็นจริง เวลาเราเจอน้ำขึ้นมา แล้วยกขึ้นวิปัสสนา จับสิ่งนี้ จับอาการของขั้นนี้

ถ้าเราจับอาการของขั้นนี้ อาการของใจ แล้ววิปัสสนาไป มันแยกไป มันจะเห็นการใช้ น้ำมันนั้นเป็นประโยชน์ อาหาร.. เราหาสิ่งที่เป็นอาหารมา ถ้าเราไม่ทำครัวขึ้นมา เราไม่ต้มไม่แกงขึ้นมา มันจะไม่เป็นอาหาร สิ่งที่เราพิจารณาเข้ามาก็เหมือนกัน มัน

เหมือนกับเราขุดหาน้ำขึ้นมา น้ำมันก็คือน้ำอยู่อย่างนั้น มันไม่ใช่เป็นประโยชน์ขึ้นมา เราต้องเอาน้ำนั้นขึ้นมาวัดดวงขึ้นมาว่าจะใช้จำนวนเท่าไร จะทำกับสิ่งใดให้มันเกิดเป็นสิ่งที่ว่า เป็นมรรคขึ้นมา

มรรค ๘ มันจะดำเนินไป สิ่งนี้ดำเนินได้เพราะมันเห็นอาการของใจ พิจารณาใจก็เป็นอาการของใจ ถ้าเรากำหนดพุทโธ พุทโธ จนจิตสงบขึ้นมา สงบบ่อยครั้งเข้า ถ้าสงบไม่บ่อยครั้งเข้า มันจะทำงานไม่สะดวก สิ่งทำงานไม่สะดวก เพราะกำลังเราไม่พอ ถ้ามันสะดวกขึ้นมา จิตมันสงบเข้ามา มันจะยกขึ้นมาได้วิปัสสนา มันเป็นงานอีกขั้นตอนหนึ่ง สิ่งที่เป็นอีกขั้นตอนหนึ่ง เพราะมันเป็นบ่อของปัญญาไง

เราใคร่ครวญ เราสร้างบ่อขึ้นมาได้ ให้มันเป็นปัญญาขึ้นมา มันจะเป็นความมหัศจรรย์ เป็นความมหัศจรรย์ขึ้นมาเกิดจากใจ เกิดจากความเห็นภายใน มันจะหมุนออกไปนะ เวลาปัญญามันเห็นกาย เห็นจิต แล้ววิปัสสนาไป มันจะปล่อยวาง สิ่งที่มันปล่อยวาง เพราะกำลังมันพอ มันเห็นโทษ สิ่งนี้เป็นโทษ สิ่งนี้เป็นสิ่งที่ยึดมันถือมัน

ถ้าพิจารณากาย.. กายนี้ไม่ใช่เรา เรานี้ไม่ใช่กาย สิ่งสภาวะเกิดขึ้นมา มันต้องเสื่อมสภาพตามธรรมชาติของมัน สิ่งเสื่อมสภาพเห็นใหม่ เหมือนกับเรือๆ เวลามันน้ำรั่ว มันต้องข้ามฝั่ง ถ้าเราข้ามฝั่งพ้นนะ พันไป เราข้ามฝั่งได้ เรื่อนั้นก็จมลงไปกับน้ำนั้น แต่ถ้าเราข้ามน้ำไม่ทัน เรือๆ เราก็จมน้ำไปกับเรื่อนั้น ร่างกายก็เหมือนกับเรือๆ ถ้าหนึ่ง เพราะเราต้องเหยี่ยวามันตลอดไป ถ้าเราไม่เหยี่ยวา มันทรงชีวิตมาได้หรือ

ดูอย่างเราที่ว่าอดอาหารสิ เวลากระเพาะมันหิว มันขาดแคลนอาหาร มันก็หิวของมันขนาดนั้น แต่ความเห็นอย่างนี้ หิวด้วยมรรคใจ หิวด้วยเรามีสติ มีปัญญา เราต้องการใคร่ครวญ เราต้องการใช้สิ่งนี้เป็นบาทเป็นฐาน สิ่งที่เป็นฐานเป็นการใคร่ครวญเข้ามา ถ้าเราไม่เริ่มต้นจากสิ่งนี้ เราจะจับต้องสิ่งใด เราจะจับต้องสิ่งใดไม่ได้เลย การประพฤติปฏิบัติเริ่มต้น จับลงไปก็เป็นกิเลส แล้วกิเลสมันก็ต่อต้านขึ้นมาตลอด

แล้วสิ่งที่ว่า เป็นกิเลส กิเลสก็พาเกิด แล้วกิเลสก็ต่อต้าน แล้วกิเลสก็บิดเบือน บิดเบือนให้การประพฤติปฏิบัติเราไขว่ไขวไปตลอดเลย เราถึงต้องพยายาม สิ่งนี้เกลือจิ้มเกลือ เราถึงว่าสิ่งที่เป็นการต้องการของร่างกาย เราถึงต้องอด เราถึงต้องผ่อน เพื่อจะย้อนกลับเข้ามา สิ่งที่ย้อนกลับเข้ามาจะเห็นสภาวะของมัน

แต่พอมันคลายตัวออกมา มันก็ไปรับรู้ในกระเพาะ มันก็หิวอีกเห็นใหม่ ความหิวนี้เกิดขึ้นมา มันพิจารณาไปว่า ถ้าสิ่งนี้เกิดขึ้นมา มันหิวเพราะเหตุใด หิวเพราะใจนี้ไปยึดเวลามันปล่อยวางขึ้นมา มันไม่หิวเพราะเหตุใด มันไม่หิว มันอึด มันมีความสุข มันเป็นสมาธิ มันเป็นวางขึ้นมา เป็นชั้นเป็นตอน

สิ่งต่างๆ เกิดขึ้นมานี้เพราะใจตัวเดียว! เพราะใจไปยึด ใจไปมัน มันถึงเป็นสภาวะแบบนั้น ความคิดก็เหมือนกัน ความยึดมันถือมันมันเป็นเพราะใจไปยึดทั้งหมดเลย สิ่งที่ยึดเพราะกิเลสมันพวยึด เพราะเราไม่เข้าใจสิ่งนี้ เราถึงใช้ปัญญาแยกแยะไง พอปัญญาแยกแยะขึ้นมา มันไม่ใช่ปัญญาอย่างที่ว่าเราขุดบ่อแล้ว ปัญญาอย่างการขุดบ่อ เราใช้สมมุติเรา ใช้ความคิดที่เป็นสมมุติขุดเข้าไป แต่ที่ว่าปัญญาเป็นธรรมขึ้นมา มันเป็นปัญญาเพราะเราสร้างขึ้นมา เราเห็นน้ำแล้ว เราใช้สิ่งนั้นเป็นประโยชน์ขึ้นมา เราใคร่ครวญสิ่งนั้นขึ้นมา ปัญญามันก็ต้องแยกออกไป

เวลาปัญญามันแยกออกไป สิ่งนี้มันจะเห็นสภาวะความเป็นจริง สิ่งที่จริงโดยสมมุติ จริงโดยที่มันคลุกเคล้ากัน สิ่งที่จริงโดยสมมุติทางโลก เพราะเราอดอาหารมันก็ต้องหิวเป็นธรรมชาติของมัน หิวเป็นธรรมชาติ มันพูดโดยที่มันไม่ยอมรับสิ่งใดเลย แต่ถ้าเราใช้ปัญญาแยกแยะ เราใช้ภาวนามยปัญญา มันเกิดเพราะใจไปยึดสิ่งนั้น พอมันปล่อยวางได้ มันก็ไม่หิวได้ ทั้งๆ ที่ในกระเพาะอาหารก็ไม่มีอาหารเหมือนกัน ทำไมมันไม่หิวล่ะ ไม่หิวชั่วคราว เพราะสภาวะธรรมมันเกิดขึ้น

สิ่งที่สภาวะธรรมเกิดขึ้น เพราะมันปล่อยวาง มันก็เห็นผล สิ่งให้เห็นผล ปัญญามันก็ใคร่ครวญต่อไป มันเห็นผล จนถึงว่า บางทีระอดอาหารจนได้เหตุได้ผล มันไม่อยากจะฉันทัน เพราะมันภาวนาไปได้ มันทุกข์ร้อน มันทุกข์ขนาดไหน มันทุกข์เพราะว่ามันหิว หิวแต่ปัญญามันพิจารณาไป มันก็ปล่อยวาง มันก็เห็นผลของธรรมไง ผลของธรรมมันมีคุณค่ามากกว่าความหิวนั้น แต่เราก็ต้องออกมาฉันทันเป็นบางครั้งบางคราว เพื่อดำรงชีวิตนั้นไป เพื่อจะใคร่ครวญต่อไป

เราเกิดมา มีร่างกาย มีจิตใจ ร่างกายและจิตใจ ร่างกายมันต้องใช้สิ่งเรื่องของสมมุตินี้ดำรงธาตุขันธ์ไปแน่นอน แต่มันเหมือนเรือๆ ลำนั้น มันต้องจมลงในวิภวภูมิจี้มันต้องจมลง มันต้องแตกสลายไปโดยธรรมดา แต่เพราะด้วยปัญญา ด้วยความคิดของ

เรา ด้วยศรัทธา ด้วยความเชื่อของเรา เราถึงเอาวิธีการอย่างนี้ไง เราให้เห็นว่า เรื่อน้ำมันผุ
อย่างไร น้ำมันเข้ามาอย่างไร นี่ก็เหมือนกัน ถ้าพิจารณากาย

พิจารณากายมันพิจารณาที่ร่างกายนี้ ร่างกายนี้สภาวะเป็นแบบใด ถ้าร่างกายมัน
ขาดอย่างนั้น เราก็เขี้ยวยามันไป ให้เท่านี้พอ เวลากินให้กินเท่านี้ ถ้ามันขาดเกินขนาด
ไปไหน คุณสภาวะของใจ ถ้าสภาวะของใจมันจะดำรงธาตุขันธ์ไปตลอดไป แล้วเราจะก้าว
เดินสิ่งนี้เข้าไปเรื่อยๆ ก้าวเดินเข้าไป ปัญญามันหมุนขึ้นมา บ่อของปัญญา

ถ้าบ่อของปัญญามันเกิดขึ้นมา เกิดขึ้นมาจากเราพยายามสะสม เราสร้างสมขึ้นมา
ถ้าเราไม่ก้าวเดินเข้าไปในหัวใจของเรา เราขุดบ่อไม่เจอน้ำ เราจะไม่เจอกฎนามยปัญญา
ถ้าเราขุดบ่อจนเจอน้ำ น้ำนั้นเป็นสัมมาสมาธิ มันจะมีความสุข มีความอิมเมมของใจ ใจ
จะอิมเมมอยู่ชั่วครั้งชั่วคราว ชั่วครั้งชั่วคราวเพราะว่าสัพเพ ัมมา อนัตตา สภาวะสิ่งใดๆ
นี้ มันแปรสภาพทั้งหมดเลย เราถึงว่า เอาสิ่งที่แปรสภาพสร้างสมขึ้นมา ให้มันเป็น
เอกัคคตารมณ

สิ่งที่ เป็นเอกัคคตารมณ จิตตั้งมั่นได้เพราะสติสัมปชัญญะเราพร้อม ถ้าเรามีสติ
แล้วเราชำนาญในการเข้าออก เราพยายามรักษาสิ่งนี้ไว้ เราจะมีน้ำใช้ตลอดไป ถ้าเรา
รักษาไม่ได้ น้ำนั้นจะซึมกลับไปในดินหมดเลย พอซึมไปในดิน เราขาดแคลนน้ำ เราก็
กระวนกระวาย เราก็ต้องกำหนดกลับมาที่ว่าใช้ปัญญาใคร่ครวญเข้าไป ใช้ปัญญา
ใคร่ครวญเข้ามา มันจะเป็นปัญญาอบรมสมาธิ

ถ้าเรากำหนดพุทโธ พุทโธ มันก็จะ เป็นสิ่งที่ว่า มันใช้แทนกันเป็นบางครั้งบาง
โอกาสได้ จะใช้สิ่งเดียว หน้าเดียวไปไม่ได้ เพราะว่าวิธีการมหาศาลเลย กรรมฐาน ๔๐
ห้อง เราใช้อันใดก็ได้ ถ้าเราจะย้อนกลับเข้ามาหาคำลึง หาน้ำได้ ถ้าเรามีน้ำก็มีคำลึง ถ้ามี
คำลึงเราย้อนกลับไป ปล่อยออกมา ย้อนกลับเข้าไปมัน เป็นปัญญาเห็นใหม่

ข่ายของปัญญา ถ้าปัญญามันทางตัวออก ข่ายของปัญญามันทางออกเห็นใหม่ มัน
จะใคร่ครวญในสติปัญญา ๔ ในกาย ในเวทนา ในจิต ในธรรม แล้วสภาวะตามความ
เป็นจริงของผู้พิจารณาจิต มันพิจารณาธาตุขันธ์ มันจะทางออกแล้วแยกออกไป เป็นชั้น
เป็นตอนเห็นใหม่ แยกได้

แยกได้เพราะธรรมชาติของมันเป็นแบบนั้นอยู่แล้ว มันจะเกิดสิ่งใดก่อน เกิดความคิดก่อน เกิดความรู้สึกก่อน เกิดวิญญาณก่อน วิญญาณที่รับรู้เกิดขึ้นมา สิ่งที่เกิดขึ้นมันเกิดเป็นคราว เป็นคราว แต่มารวมตัวกัน มันก็เป็นรูปเห็นใหม่ เป็นรูปของจิต พอรูปร่างของจิต มันเป็นอาการของขั้น ๕ ครบวงจร แล้วมันเป็นอารมณ์ขึ้นมา ถ้าเราแยกออกไป เราใช้ปัญญาแยกเข้าไปตรงไหน แยกเข้าไปที่สังขาร พอเข้าทางความจริงมันหลุดออกไป พอมันเกิดไม่ได้ มันไม่มีความคิดออกไปหรือ มีความรู้สึกเฉยๆ แต่ไม่ใช่ความคิดเห็นใหม่ มันเป็นวิญญาณ

ถ้าใจเข้าไปที่วิญญาณก็ได้ ใจเข้าไปตรงไหนก็ได้ มันแยกอย่างนี้ แยกเพราะใช้ปัญญาใคร่ครวญ ใคร่ครวญความคิดเรา สิ่งนี้มันเป็นวิปัสสนาแล้ว ถ้ามันลึกเข้าไป บ่อของปัญญา ความมหัศจรรย์ของมัน มันจะทำงานของมันตลอดไป พอทำงานไปมันก็เห็น สติ ความเห็นจริง ปังจัดตั้งรู้จากหัวใจ ความประสพสัมผัสของใจ ใจมันสัมผัสเข้ามันก็เห็นโทษ เราสอนใจของเรา

ใจของเรายึดมันถือมันเพราะมันไม่เห็นโทษ มันไม่รู้ว่าเป็นโทษ มันรู้ว่าสิ่งนี้เป็นธรรมชาติ เหมือนกับอาหาร เราคิดว่าอาหารมันต้องเป็นคุณประโยชน์กับร่างกายเรา ต้องกินมันไปตลอดไป การกินมาก การกินจนเกินไป มันก็เป็นโทษกับร่างกายได้เหมือนกัน มันต้องกินพอดีๆ หรืออดนอนผ่อนอาหารเพื่อจะให้ธรรม ให้หัวใจมันอาจหาย มันเริ่มเริ่มขึ้นมา นี่ก็เหมือนกัน เราใคร่ครวญออกไป มันเป็นอาหารของใจ ความยึดมันถือมันของใจ ยึดขั้น ๕ เป็นอาการของมัน สิ่งนี้มันเกิดดับในหัวใจมาตลอด

ความเกิดดับจากอารมณ์ภายนอก เป็นรูป รส กลิ่น เสียง ภายนอกมันปล่อยวางเข้ามา จิตจับอาการของมัน จับความรู้สึกของมันได้ มันเป็นเนื้อของใจ เนื้อของใจแยกออกมาเป็นขั้น สิ่งที่เป็นขั้น เหมือนกับเราเปลือกผลไม้ เปลือกของผลไม้มันเป็นเปลือกของใจ จะจับขนาดไหน เราจะจับจิตขนาดไหน มันเป็นอาการของใจทั้งหมด เป็นขั้นทั้งหมด แล้วย้อนกลับไป แล้วลึกเข้าไป มันจะเป็นอย่างนั้น เราใคร่ครวญออกไป ด้วยปัญญาไป

ปัญญากับสัมมาสมาธิจะเดินไปด้วยกัน เวลาข่ายของปัญญามันเกิดมันกว้างขวางมาก จะเทียบเคียงกับอะไรก็ได้ เทียบเคียงกับความรู้สึกของเรา เทียบเคียงจากปัญญา

ภายใน มันจะไม่เป็นสัญญาความจำ สิ่งที่เป็นขั้นเห็นใหม่ ความคิด ความจำ ความเปรียบเทียบที่แรกเราใช้ปัญญาขุดเข้ามา มันเป็นความจำ ความจำมันเกิดจากขั้นแต่เวลา ปัญญามันเกิดขึ้นมา มันไม่ใช่ขั้น มันเกิดขึ้นมาจากสภาวะธรรม

สิ่งที่เป็นสภาวะธรรม แต่มันก็อาศัยขั้น อาศัยสังขารกัน ความคิด ความปรุง ความแต่ง แต่มันมีสัมมาสมาธิแยกความยึดมั่นถือมั่นของใจที่คิดตายตัว คิดตายตัวมันก็เป็นสูตรสำเร็จอยู่อย่างนั้นตลอดไป แต่มันคิดโดยสภาวะธรรม มันเกิดเดี๋ยวนั้นนะ เห็นสิ่งนี้เป็นโทษ มันจะปล่อยวาง การปล่อยวางอย่างนี้ มันปล่อยวางแล้วมันจะเว้งว่าง มันจะมีความสุขมาก เพราะกิเลสมันดับไปชั่วครึ่งชั่วคราว จนซ้ำแล้วซ้ำเล่า

การซ้ำแล้วซ้ำเล่าเพราะมันต้องทำอย่างนั้น จนถึงที่สุด มันจะสมุจเฉทปหาน ขั้นเป็นขั้น จิตเป็นจิต พิจารณากายก็เหมือนกัน เห็นสภาวะของกาย พิจารณาโดยธรรม โดยตามสภาวะธรรมร่างกายมันต้องการสิ่งนั้น ต้องการอาหาร มันต้องการ แต่เราต้องเพื่อให้หัวใจเราก้าวเดินขึ้นไป ความเห็นของมันเห็นใหม่ ความเห็นว่าพิจารณาไปมันขาด มันปล่อยวาง มันอาศัยให้มันขนาดนี้ มันก็พออยู่ได้ มันเป็นไปได้ เห็นอาการของใจมันรื่นเริง มันอาจหาญ มันเห็นสภาวะความเป็นจริงเห็นใหม่ มันก็เริ่มปล่อย

ปล่อยจนถึงที่สุด มันก็จะขาดเหมือนกัน พิจารณาโดยสติปัญญา เห็นสภาวะของกายตามความเป็นจริง เป็นอวิยะ เป็นส่วนใดส่วนหนึ่ง ให้กลายเป็นสภาวะของมัน มันจะเป็นความมหัศจรรย์มาก เพราะมันเป็นได้ร้อยแปด เป็นดิน เป็นน้ำ เป็นลม เป็นไฟ ถ้าเอาไฟเผา สภาวะมันจะกลับสภาวะเดิมของมัน มันแยกออกเป็นวิภาคะ แยกเป็นชิ้น มันเป็นก้อนเนื้ออยู่เราให้มันขยายตัวออกไป

มันขยายตัวออกไปมันจะขยายกว้างออกไปได้ ใหญ่ออกไปได้ มันขยายออกไป มันออกไปแล้ว มันให้เราเห็นสภาวะแบบใดละ มันออกไปแล้ว มันเป็นที่ไม่คงที่ มันไม่คงที่ มันแปรสภาพตลอดไป มันไม่มีความคงที่ แต่มันเห็นโดยปัจจุบันธรรม

สิ่งที่เป็นปัจจุบันธรรมนี้ เป็นความสำคัญที่สุด ให้มันเห็น ขณะที่มันเห็น ขณะนั้นใจมันจะฉลาดขึ้นมา เห็นสภาวะตามความเป็นจริงมันก็ปล่อย พอปล่อยมันก็เว้งว่าง มีความสุข แล้วพอมันคลายตัวออกมา เราก็ต้องจับอีก จับแล้ววิปัสสนาไป ทำอย่างนี้

ตลอดไป นี่คือขั้นตอนของปัญญาไง ปัญญาอันนี้เป็น ภาวนามยปัญญา ปัญญาเกิดขึ้นมาจากการภาวนา จะไม่มีสูตรสำเร็จ จะให้เป็นอย่างนั้นอีกไม่ได้

เวลาครั้งหนึ่งเกิดอย่างนี้แล้ว เราจะให้เกิดอีก มันจะไม่เกิดเพราะมันเป็นสัญญา ซ้อนเข้าไป มันเป็นตัณหาความทะยานอยากซ้อนเข้าไป พอซ้อนเข้าไป เอาสัญญาคือเอากรอบเดิมมาเป็นตัวตั้ง แล้วจะทำอีก มันจะเป็นอย่างนั้นอีกก็ได้ ถ้าเรามีอำนาจวาสนา ถ้าไม่มีอำนาจวาสนามันจะไม่เป็นอย่างนั้น เราทำออกไปมันจะเป็นการฝืน เป็นการทำกิเลส มันได้ช่อง ถ้ากิเลสมันได้ช่อง มันจะบิดเบือนกับสิ่งนั้น แล้วเราจะไม่ประสบความสำเร็จ เราถึงต้องทำไปไง

สิ่งที่เราทำของเราไป มันจะประสบความสำเร็จหรือไม่ประสบความสำเร็จ เพราะอันนี้กิเลสมันได้ลากไปแล้ว ถ้ากิเลสมันลากเราไป เราจะไม่ทันมันเพราะกิเลสมันเคยเป็นเจ้าหัวใจเราตลอด เราจะไม่ทันกิเลสของเราเลย ทั้งๆที่ประพฤติปฏิบัติธรรมอยู่ กิเลสมันก็ลากเอาไปกินต่อหน้า มันไม่สมมุจเฉทปหาน มันไม่ขาด ขณะจิตมันไม่เปลี่ยนไป ถ้าไม่เปลี่ยนไป มันอยู่ในกุปปธรรม

สิ่งที่อยู่ในกุปปธรรม “สัพเพ ชัมมา อนัตตา” กุปปะคือความเจริญแล้วเสื่อมตลอดไป สิ่งนี้เจริญขึ้นมาชั่วคราวชั่วคราว แล้วมันจะเสื่อมไป สิ่งที่เสื่อมไปมันก็หลุดไม่หลุดมือกับเราไป ถ้าเรามีอำนาจวาสนา เราต้องตั้งต้นแล้วทำขึ้นมาใหม่ สิ่งที่ทำขึ้นมาใหม่เพื่อจะเข้าไปสมมุจเฉทปหาน ถ้าสมมุจเฉทปหานนะ ชั้นรักับจิตจะแยกออกจากกัน โดยธรรมชาติของมัน แยกออกจากกัน สังโยชน์ ๓ ตัวจะหลุดออกไป

พิจารณาสิ่งใดก็แล้วแต่ ปัญญามันใคร่ครวญเข้าไปแล้ว มันจะเป็นภาวนามยปัญญา สิ่งที่เกิดกิเลสได้คือภาวนามยปัญญา ปัญญาเท่านั้นชำระกิเลสได้ ปัญญาเท่านั้นต้องพร้อมด้วยมรรคที่มันสามัคคีรวมตัว สิ่งโดยรวมตัวอันนี้เกิดขึ้นมา บ่อของปัญญาอยู่ที่ใจ ปัญญาของโลกมันเป็นเรื่องปัญญาของโลก ปัญญาของธรรมเกิดขึ้นมาจากการฝึกฝน เกิดขึ้นมาจากการประพฤติปฏิบัติ

ประพฤติปฏิบัติขึ้นมา บำเพ็ญขึ้นมาจนเกิดขึ้นมาเป็นปัญญาญาณ มันมหัศจรรย์ที่ว่ามันต้องเป็นปัญญาของใจดวงนั้น องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามีเมตตา มีเมตตากับสัตว์โลกมาก อยากรื้อสัตว์ชนสัตว์เห็นใหม่ แต่จากการรื้อสัตว์ชนสัตว์ ก็เหมือนกับ

ทานอาหาร การกินข้าว ทุกคนถ้าใครเอาข้าวเข้าปาก ตกถึงกระเพาะอาหาร คนนั้นจะมีความอิ่ม มีความรู้สึกขึ้นมาในกระเพาะอาหารของตัว นี่ก็เหมือนกัน ถ้าบ่อของปัญญาไม่เกิดจากใจดวงใด ใจดวงนั้นจะไม่สามารถชำระกิเลสได้

องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั่งต่อหน้าเราประพฤติปฏิบัติต่อหน้าท่าน เราก็ไม่ได้ ถ้าบ่อของปัญญานี้มันไม่ขยายตัวออกมา ถ้าบ่อของปัญญาขยายตัวออกมา มันจะกลับไปชำระกิเลสในหัวใจ ถ้าชำระกิเลสในหัวใจ ความมหัสจรรย์มันจะเกิด มันจะเกิดขึ้นมาเพราะว่ามันจะเชื่อมั่นในใจ สิ่งนี้เกิดขึ้นมาจากใจ จะเป็นอจลศรัทธา จะไม่เชื่อสิ่งใดๆ เลย เพราะสิ่งนี้มันปรากฏ มันประจักษ์ซึ่งๆ หน้าตามความเห็นของเรา กิเลสขาดออกไปความเป็นจริง แล้วก็ต้องย้อนขึ้นมาประพฤติปฏิบัติเพื่อจะยกให้สูงขึ้น

บ่อของปัญญา เราจะใช้ประโยชน์เข้าไปเป็นขั้นเป็นตอนเข้าไป แล้วพอมันเกิดขึ้นมา สภาวะปัญญามันเกิดขึ้นมาอย่างนี้แล้ว เราใคร่ครวญขึ้นไป เราจะมีความชำนาญ ถ้าย้อนกลับเข้าไปได้ มันจะจับอาการของจิตอันละเอียด อาการของชั้นอันละเอียด อาการของกายอันละเอียดเห็นไหม กายนอก กายใน กายในกาย เหมือนกัน เวทนานอก เวทนาใน เวทนาในเวทนา มันจะละเอียดลึกซึ้งเข้าไป มันจะทำเข้าไปได้จนถึงที่สุดได้

ถ้าถึงที่สุด มันจะต้องระเบิดทำลายบ่อทั้งหมดเลย เพราะอาการของบ่อ เรามีบ่อของปัญญาขึ้นมา เกิดขึ้นมาจากการประพฤติปฏิบัติ ย้อนกลับเข้าไปทำลายมันได้ ถ้าย้อนกลับไปทำลายไม่ได้ มันจะเป็นสิ่งนี้ไง โลกเกิดตาย เกิดตาย บ่ออันนี้มันไม่มี มันจะหมุนเวียนไปโดยธรรมชาติของมัน เพราะเขาไม่เคยเห็นบ่อของปัญญา เขาไม่เคยทำ ไม่เคยสร้างสมขึ้นมาให้บ่อของปัญญาเกิดขึ้นมาได้ เขาจะไม่มีทางสามารถชำระกิเลสได้ เขาจึงต้องเวียนตาย เวียนเกิด เขาไม่สามารถเห็นสภาวะธรรมได้ตามความเป็นจริงเลย

แต่เราสร้างบ่อปัญญาของเราขึ้นมา แต่บ่ออันนี้มันเป็นสิ่งที่คงที่ การคงที่มันก็เกิดตายเป็นธรรมชาติของมัน เพราะว่าเราชำระกิเลสได้ส่วนหนึ่ง แต่เราไม่สามารถชำระกามภพได้ สิ่งที่ยังไม่สามารถชำระกามภพได้เพราะเรายังสาวไปไม่ถึงตรงนั้น ความละเอียดลึกซึ้งของมัน ความละเอียดลึกซึ้งของใจ ความลึกซึ้งของกิเลสในหัวใจมันซ่อนอยู่ในหัวใจนั้น มันละเอียดลึกซึ้งมาก เราถึงจะย้อนทวนกระแสเข้าไป มันจะเห็นความละเอียดลึกซึ้งอันนั้น แล้วมันจะใคร่ครวญ

ปัญญาอย่างหยาบ ปัญญาอย่างกลาง ปัญญาอย่างละเอียด มันจะเห็นความมหัศจรรย์ของมันว่า สิ่งนี้เกิดขึ้นมาในหัวใจของเราเราสะสม ถ้าเราไม่สะสมเราไม่หมั่นเพียรของเรา สิ่งนี้ไม่เกิด ถ้าเราพอใจผลงานแค่นี้ มันก็จะอยู่แค่นั้น มันจะนอนจมกับสิ่งนั้น แล้วมันเห็นโทษไหม เห็นโทษของการเกิดและการตาย

สภาวะธรรมเกิดขึ้นในหัวใจ มันมองไปในโลกนะ มันสะท้อนหัวใจตลอดเวลา เราเพลินไปกับโลก เรามองสิ่งใดแล้ว มันจะดูดดื่มไปกับเขา ว่าชีวิตมันเป็นแบบนี้ เราก็ต้องใช้เป็นสภาวะแบบนี้ แต่ถ้าคนมีธรรมในหัวใจนะ มองไปในกระแสของโลกมันเป็นสภาวะของโลก เห็นคนแก่ คนเกิด คนเจ็บ คนตาย องค์กรสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เจ้าชายสิทธัตถะยังออกประพฤติปฏิบัติ นี่ก็เหมือนกัน

ในเมื่อมีธรรมในหัวใจ พิจารณาจนปล่อยวางขั้นอันละเอียด ขั้นอันอย่างหยาบเข้ามาแล้ว มันมีสภาวะของมัน มันเห็นสภาวะของโลก มันสะท้อนหัวใจมาก ถ้าสะท้อนหัวใจ เราจะทำอย่างไร เราจะต้องหาทางออกเห็นใหม่ ถ้าหาทางออก มันก็ต้องย้อนกลับเข้าไปในหัวใจ สิ่งที่ย้อนกลับไปที่กำลังใจมันก็เกิดขึ้นมา เราล้มลุกคลุกคลานขนาดไหน เราก็ต้องทำ ทำขึ้นมาให้หัวใจเราพ้นออกไปจากกิเลส

ถ้าหัวใจพ้นออกไปจากกิเลส มันยึดมันถือมันสิ่งใด กายนอกมันทิ้งมาแล้ว มันก็ติดภายใน ขั้นอย่างหยาบมันทิ้งมาแล้ว มันก็เป็นขั้นอันอย่างกลาง สิ่งที่เป็นขั้นอันอย่างกลางอยู่ในหัวใจ มันจะย้อนกลับ ถ้าย้อนกลับขึ้นมา ปัญญาอีกขั้นตอนหนึ่งมันก็จะเกิดขึ้น ปัญญาอีกขั้นตอนหนึ่งเกิดขึ้น เพราะเราจับกาย เวทนา จิต ธรรม ได้ ถ้าเราจับไม่ได้ มันจะไม่เกิด

สิ่งที่เกิดเพราะอะไร เพราะมันเป็นการฟาดฟันไป การฟาดฟัน การพยายามประหัดประหารกัน การทำลายกัน นั่นคือปัญญา ปัญญาคือการใคร่ครวญตามความเป็นจริง ความยึดมันถือมัน ยึดมันถือมันในสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ยึดมันถือมันในสิ่งที่ไม่เป็นความจริง มันเป็นอนัตตา มันเป็นอนิจจัง สิ่งที่เป็นอนิจจังเป็นอนัตตา โดยธรรมชาติของมัน แต่เราก็มึดมันถือมัน จิตมันยึดมันถือมัน กิเลสมันยึดมันถือมัน ทั่วๆที่เราไม่รู้อะไรเลย เพราะเรามีอวิชชาอยู่ในหัวใจ มันคิดว่ามันเป็นสภาวะแบบนั้น ก็คิดว่ามันเป็นแบบนี้

โดยธรรมชาติของมัน เพราะไม่มีสภาวะธรรมเข้าไปแยกแยะใจ ไม่มีสภาวะธรรมเข้าไปแยกแยะ เข้าไปตรวจสอบ

ถ้าสภาวะธรรมเข้าไปตรวจสอบนั่นคือปัญญา บ่อของปัญญาอย่างกลางมันจะเกิดขึ้นมา ถ้าเกิดขึ้นมาเราใคร่ครวญเข้าไป ใคร่ครวญเข้าไปตามสภาวะ ให้ไปเกิดในสภาวะแบบนั้นในปัจจุบัน มันเกิดสภาวะแบบใด เราก็ใคร่ครวญมันไป ตามอยู่อย่างนั้น มันจะมีเล่ห์เหลี่ยม มีพลิกแพลงขนาดไหน เราใคร่ครวญมันไปตลอดไป มันเห็นตามความเป็นจริง ถ้าพิจารณากาย มันกินสภาวะตามธรรมชาติของมัน กลายเป็นดิน กลายเป็นน้ำ กลายเป็นลม กลายเป็นไฟ โดยธรรมชาติของมัน

พิจารณากายโดยนามธรรม มันก็เป็นอนิจจัง มันเป็นอนิจจังเพราะมันไม่คงที่ สิ่งนี้มันแปรสภาพอยู่แล้วโดยธรรมชาติของมัน มันต้องแปรสภาพ พิจารณาจิตก็เหมือนกัน จิตอันนี้มันเป็นอุปาทานยึดมั่นถือมั่น ยึดในกายอย่างกลาง มันพิจารณาเข้าไป มันก็ปล่อยพอช้าอย่างนั้น เวลามันทิ้ง มันทิ้งขาดเลย จิตเป็นจิต กายเป็นกาย มันปล่อยว่างหมดเลย สภาวะของกายไม่มีคุณค่าสิ่งใดๆ เลย มันเห็นโทษของมัน มันปล่อยว่าง ใจมันเปิดว่างหมด มันจะมีความสุขมหาศาล

ปัญญาเวลามันใคร่ครวญขึ้นมา มันรวมตัวแล้วมันเห็นผลของมัน มันจะมีความองอาจ กล้าหาญในใจดวงนั้น ใจดวงนั้นจะมีความสุขมาก บ่อของปัญญา มันเกิดขึ้นอีกขึ้นตอนหนึ่ง แล้วมันจะมีความสุข ความสุขอันนี้ใจมันก็มีความสุข เพลินไปกับความสุขนั้น แล้วมันก็หาสิ่งที่เป็นการทำงานไม่เจอ

งานอันละเอียด.. เหมือนเด็ก เด็กทำงานของผู้ใหญ่ มันไม่เข้าใจหรอก ถ้าให้มันเล่นตามประสาของมัน มันพอใจ นี่ก็เหมือนกัน ทั่วๆ ที่ว่าบ่อของปัญญามันเกิด เราพิจารณาเข้ามาว่า มันเป็นความละเอียดลึกกลับแล้ว แต่สิ่งที่มันละเอียดลึกกลับกว่า ชั้นอันละเอียดใจ ชั้นอันละเอียดเห็นใหม่

ขั้นนี้เป็นที่อยู่ของใจ ใจกับขั้นสัมผัสกัน ขั้นนี้เหมือนขอบของบ่อ แต่ใจมันเหมือนกับน้ำอยู่ในนั้น สิ่งทีละเอียดคนอนจมนกันอยู่อย่างนั้น เรื่อยอนกลับเข้าไปให้ได้ การย้อนกลับเข้าไปคือการขุดคุ้ย ถ้าไม่ขุดไม่คุ้ย ไม่เห็นอาการของมัน จะไม่เห็นอาการของสติปัญฐาน ๔ ถ้าไม่เห็นอาการสติปัญฐาน ๔ มันก็ว่าง มันก็เว้งว่าง สามารถติดได้ ติดมี

ความสุขนะ เพราะเป็นอริยบุคคลแล้ว มันมีความสุขในหัวใจนั่น แต่มันก็มีสิ่งที่ว่าพาเกิด
พาดายเห็นใหม่

ถ้ามันจะไม่เกิด ไม่ตาย มันจะทำลายกามภพ ตรงนี้เป็นกามภพ เป็นกามเพราะสิ่ง
นี้มันเป็นที่สะสม ซักซ่อนอยู่ที่ใจ ใจรับรู้สิ่งนี้ ถ้าเป็นขั้นอันละเอียดมาก กามเป็นสิ่ง
ที่ซักซ่อนมาเพราะอะไร เพราะจิตนี้มันเคยเกิด เคยตายมา ไม่มีต้น ไม่มีปลาย สิ่งที่ไม่
ต้น ไม่มีปลาย เวลาเราเกิดขึ้นมา เราก็เกิดขึ้นมาจากพ่อแม่ พ่อแม่เสพกามกัน เราจึงเกิด
ขึ้นมาจากกาม แล้วเราก็เสพกามกันต่อไป เพื่อจะสร้างภพ สร้างชาติ สร้างสถานะของ
วิญญูะ เป็นธรรมชาติของมัน ถ้าผู้ที่อยู่ในโลก

แต่ผู้ที่มีธรรมในหัวใจ จะไม่เป็นแบบนั้น เพียงแต่เทียบเคียงเข้ามาให้มันเห็นภัย
เห็นภัยของใจว่า ใจมันยังไม่พ้นออกไปจากกามราคะ มันก็เสพกามในตัวมันเอง พอใจ
อย่างนั้น ถ้ามันพอใจอย่างนั้น มันก็เกิดในกามภพ สิ่งนี้เกิดแล้ว เพราะมันมีสถานะ มันมี
ที่ตั้ง มันมีภพในหัวใจ ภาวสวะ ภพ อันนี้มันอยู่ในหัวใจ แต่เป็นภพของกามไป

ถ้าเป็นของกาม พิจารณาเข้าไป มันก็เป็นของกาม มันเป็นเรื่องของกาม แล้วมันมี
อำนาจมาก มันจะทำลายปัญญาของเรา ไม่ให้ปัญญาของเราก้าวเดินได้ สร้างสภาวะ
เหมือนเห็นใหม่ สิ่งนี้เป็นความพอใจ สิ่งนี้เป็นเรื่องของกาม มันเห็นสภาวะนั้น มันก็
เข้าใจว่าอันนี้เป็นธรรม ก็เลสมันจะหลุดไปตลอด ปัญญามันก็ต้องแยกแยะ แยกแยะจน
มันจับต้องได้ จับต้องได้มันก็พิจารณาไป ย้อนกลับเข้ามา ทวนกระแสเข้าไปตลอดไป
แยกไปตลอด มันจะแยกออกไป

ถ้ามันแยกออกไป จิตมันก็ปล่อยวาง ปล่อยวางเพราะสิ่งนี้มันเป็นความ
พะรุงพะรังของใจ มันเป็นอาการเกิดขึ้นมาจากใจ ใจนี้เป็นสภาวะใจล้วนๆ แต่อาการของ
ขั้นขั้นมันเกิดขึ้นมาในสถานะของมนุษย์ สถานะของเทวดา มันมีขั้น มีอารมณ์ มีความ
รู้สึก มันเป็นเรื่องของใจ ใจกับขั้นกระทบกัน แต่กระทบในเรื่องของกาม มันก็
หมุนไปเป็นกาม นี่กามฉันทะ ความพอใจเห็นใหม่ สิ่งนี้พอใจในตัวมันอันนั้น มันก็มี
ความสุขในตัวมันเอง มันรักษาสถานะของตัวเอง มันก็ทรงตัวมันเอง มันก็อยู่ในรูป
ของมัน

แต่ถ้าเราวิปัสสนา พิจารณาภายใน สิ่งนี้เป็นอสุภะ จะเห็นเป็นอสุภะเลย ถ้าพิจารณาภายนอก สิ่งที่เป็นอสุภะ มันคือความที่ว่ามันเป็นสมมุติเห็นใหม่ ความเกิดขึ้นมา มันจนเจือมันดำรงอยู่ได้ด้วยสิ่งใด สิ่งที่เป็นสมมุติ มันก็ต้องดำรงไว้ด้วยสิ่งที่เป็นสมมุติ สิ่งที่ว่าสมมุติ อากาฬส่วนหนึ่ง ร่างกายนี้เป็นสมมุติ เป็นสิ่งที่ชั่วคราว เป็นของที่ต้องเน่า ต้องเปื่อยโดยธรรมชาติของมัน

เวลาตายลงไป มันต้องแปรสภาพ มันต้องเน่า น้ำเลือด น้ำหนอง มันต้องกลับคืนสภาวะเดิมของมัน แต่สภาวะธรรมถ้ามันเกิด มันเห็นสภาวะแบบนี้ นี่อำนาจของธรรมใจ สิ่งนี้มันมีชีวิตอยู่ เรายังมีชีวิตอยู่ ร่างกายของเรา เราก็เห็น มันก็ยังดำรงอยู่ แต่เวลาธรรมมันเกิดขึ้นมา มันเห็นสภาวะความเปลี่ยนแปลงของความเน่าเปื่อยของมัน ความสกปรกโสโครกของมัน มันเห็นสภาวะภายใน

จิตที่เห็นสภาวะภายใน เห็นภายใน มันเห็นสภาวะเพราะมันเป็นธรรมใจ สิ่งที่เป็นธรรมเห็นเป็นอสุภะ มันก็ปล่อยวาง มันก็มีความเห็นโทษของมัน มันเบื่อหน่าย มันปล่อยวางเข้ามา สิ่งนี้เป็นความสกปรกโสภณ มันก็ปล่อยวาง ถ้าเราปล่อยวาง มันก็เว้งว่าง ว่างมาก ว่างเพราะอะไร เพราะมันจะเป็นอิสระออกมาจากขันธทั้งหมดแล้ว ว่างหมดเลย แต่ว่างเฉยๆ นะ เพราะมันไม่สมมุติเจตปหาน

มันไม่สมมุติเจตปหาน มันว่าง ว่างเพราะกิเลสมันหลบตัว การทำลาย ปัญญาที่มันละเอียด มันต้องใคร่ครวญอย่างมาก ทำแล้วซ้ำแล้วซ้ำเล่า ใคร่ครวญแยกแยะออกไปตลอด เพื่อจะไม่ให้เราพลาด ไม่ให้กิเลสมันสร้างสภาวะเหมือนขึ้นมา แล้วเชื่อมั่น ถ้าเราเชื่อมั่น กิเลสอยู่กับเรา มันผูกมัดอยู่กับใจ ใจกับสิ่งนี้มัน ใคร่ครวญกัน มันผูกมัด มันเกิดตายมาด้วยกันตลอด มันก็มีความเชื่อมั่น มันมีความเห็น มีความสอดคล้องกัน เวลาเราเห็นสภาวะแบบนั้น เราก็เชื่อมั่นชั่วคราว มันไม่เป็นสภาวะตามความเป็นจริง

ถ้ามันเป็นสภาวะตามความเป็นจริง มันจะต้องทำลายตัวมันเอง มันทำลายครั้น.. ใจมันจะปล่อยว่างหมดเลย มันทำลายตัวมันเอง เพราะอะไร เพราะว่ามันรวมตัวใจ ปัญญา มันใคร่ครวญ บ่อของปัญญาอันละเอียดมันรวมตัวขึ้นมา มันจะทำลายขันธอันละเอียดหลุดออกไปจากใจ ใจจะพ้นออกไปจากใจเลย

พิจารณาจิตก็เหมือนกัน ในเมื่อว่ามันไม่มีความพิจารณาปล่อยขั้นขึ้นมาแล้ว ขั้นมันจะปล่อยเป็นขั้นขึ้นมาแล้ว ขั้นมันก็เป็นขั้นสิ ไม่ใช่เป็นใจ มันเป็นสิ เป็นเพราะอะไร เพราะมีความรู้สึก มีความเกี่ยวพัน ถ้ามันมีความรู้สึก ถ้าเป็นตัวมันเอง มันต้องรู้สึกตัวมันเองสิ แต่ที่มันรู้สึกพอใจเขา รู้สึกพอใจเรา รู้สึกสิ่งที่กระทบ สิ่งกระทบนั้นคือขั้น ขั้นนั้นเป็นความพอใจเห็นใหม่ กามฉันทะ แล้วก็จะเป็นกามราคะ

พิจารณาแยกออกไปด้วยปัญญา ข่ายของปัญญาพิจารณาซ้ำแล้วซ้ำเล่า จะปล่อยวางขนาดไหน ถ้ามันไม่มีเหตุมีผล ไม่เอา จะต้องซ้ำแล้วซ้ำเล่า ซ้ำคือพอมันปล่อยวางก็ว่าง การปล่อยวางคือปัญญาวงรอบหนึ่ง เวลาใคร่ครวญไปวงรอบหนึ่ง มันสิ้นสุดด้วยความสมบูรณ์ของมัน มันจะปล่อยวาง ถ้าปัญญาในวงรอบหนึ่งพิจารณาไปแล้วมันไม่ถึงที่สุดของมัน มันใช้ปัญญาไป แล้วมันไม่ปล่อยวาง มีการต่อสู้กัน แล้วเรารู้ไม่ไหว เราต้องปล่อย ปล่อยแล้วเรากลับมาทำความสงบ สร้างพลังงาน หาน้ำขึ้นมา ขุดบ่อให้น้ำมีมากไว้

ถ้ามีน้ำมากขึ้นมา พลังงานมันเกิด มีน้ำขึ้นมา น้ำก็ขึ้นมาผสมเพื่อทำประโยชน์กับหัวใจนั้น พออยู่กับเราปัญญามันก็ใคร่ครวญ ปล่อยเข้าไปต่อสู้อีก ต่อสู้เช่นนั้นตลอดไป จนถึงที่สุด หลายครั้งหลายหนเข้า มันจะต้องเห็นสภาวะครึ้นในหัวใจ หัวใจจะสะเทือนเลื่อนลั่นเลย ขั้นกับจิตนี้ขาดออกจากกัน พอปล่อยวางเข้าไป บ่อนี้มันจะเป็นบ่อมหัศจรรย์

สิ่งที่เป็นบ่อมหัศจรรย์ เพราะว่าถ้าดับขั้นตรงนี้ มันจะไปเกิดบนพรหม สิ่งที่ไม่เกิดบนพรหม แล้วบ่อนี้มันจะทำลายตัวมันเอง ทำลายตัวมันเองเพราะ เกิดบนพรหมแล้ว มันจะสุกไปข้างหน้า จะถึงที่สุดได้ แต่ถ้าเราจะต้องทำลายบ่อของเราเห็นใหม่ ทำลายสิ่งนี้ไม่ให้มันไปข้างหน้า

แต่ถ้าผู้ที่ไม่ประพฤติปฏิบัติ เขาจะไม่เห็นบ่อเลย บ่อของปัญญาเขาไม่เกิด จิตปฏิสนธิของเขา จะเป็นจิตล้วนๆ จิตสมมุติ ตายเกิด ตายเกิด อยู่สภาวะแบบนั้น จะไม่เคยเห็นสภาวะแบบนี้เพราะเขาไม่สามารถย้อนกลับเข้ามา ย้อนกลับทวนกระแสเข้าไป เป็นสภาวะธรรมที่เกิดขึ้นจากใจ ก็หมั่นฝึกหมั่นซ้อมอยู่อย่างนี้ ฝึกซ้อมพิจารณาเข้าไป มันก็ปล่อย รวมแล้ว รวมอีก รวมใหญ่ ขาดหมดนะ

ความที่ว่าเป็นเศษส่วนของขั้น สิ่งที่เป็นเศษส่วน ที่มันติดอยู่ในหัวใจ มันจะ
 ปล่อยวาง ปล่อยวาง จนเป็นตัวของมันเอง เว้งว่างหมดเลย นั่นคือตัวบ่อ บ่อที่เป็นความ
 มหัศจรรย์ สิ่งที่ว่าปัญญาเราเป็นบ่อของปัญญา ปัญญาเกิดขึ้นมาจากรากจากฐานตรง
 นี้ แล้วมันก็ต้องเป็นผลของมันแล้วสิ ความคิด ติดตรงนี้ไง คิดว่าสิ่งนี้มันเป็นผลไง เว้ง
 ว่างหมด จับต้องไม่ได้ หาสิ่งที่กระทบไม่ได้เลย มันเป็นตัวของมันเอง นั่นละอนุสัย
 อวิชานุสัย ภวราคานุสัย กิเลสานุสัย อยู่ตรงนั้นหมดเลย แต่มันเป็นความละเอียดอ่อน
 มาก

แต่เดิมเราว่าอวิชามันมีโทษมาก อวิช่าปัจจยา สังขารา สิ่งนี้พาเกิดพาดาย สิ่ง
 นี้เป็นสิ่งที่ว่าต้องกระทบกระเทือนกับเรา ต้องเป็นสิ่งที่น่ากลัวมาก สิ่งที่เขาเจอแล้ว เราต้อง
 เห็นโทษ เห็นภัยของมัน แต่พอไปเจอตัวจริง ความเป็นจริงแล้ว มันเป็นเรา สิ่งที่เป็น
 สมบัติของเราเรามีความสุขเห็นไหม เรามีสมบัติของเรา เราก็เพลินในตัวของเรา ถ้าเรามี
 สมบัติในโลก คนมีสมบัติมาก คนมีอำนาจวาสนา เขามีความสุขของเขา เขาก็เพลินในตัว
 ของเขา

อันนี้ก็เหมือนกัน ในเมื่อเราพิจารณาเข้าไปจนถึงที่สุดแล้ว เป็นสภาวะธรรม
 ทั้งหมดนะ ตั้งแต่ปัญญาอย่างหยาบเข้ามา ชำระกิเลสเข้ามาเป็นชั้นๆ เข้ามา เป็นปัญญาฆ่า
 กิเลสทั้งหมดเลย แต่มันฆ่ากิเลสอย่างหยาบ กิเลสอย่างละเอียดสุดอยู่ในหัวใจ มันคิดใน
 ตัวมันเอง มันไม่เข้าใจตัวมันเอง แล้วเราก็เข้าใจว่าอันนั้นเป็นธรรม ถึงว่ามันเป็นความ
 มหัศจรรย์ไฉ

บ่อนี้เป็นความมหัศจรรย์มาก ว่าเป็นความสุขของเรา เป็นความจริงของเราเราจะ
 ไปติดตรงนั้นอีก ติดกันมหาศาลเลย จนต้องดูความเป็นไปของมัน ความเศร้าหมอง ความ
 ผ่องใส สิ่งนี้จะมีความผ่องใส เป็นความอาลัยอาวรณ์ ในชีวิตเราเราอาลัยอาวรณ์สิ่งใด
 คิดถึงใคร อาลัยอาวรณ์นี้มันเป็นเรื่องหยาบๆ แต่มันอาลัยอาวรณ์ในชีวิตของมัน อาลัย
 อาวรณ์ในสถานะของมัน เพราะอะไร เพราะมันต้องตาย บ่อนี้ต้องทำลายตัวมันเอง

บ่อของปัญญาทั้งหมด มันทำลายคนอื่นมาหมดแล้ว มันต้องทำลายตัวมันเอง
 ทำลายธาตุขั้นๆ ขั้นอย่างหยาบ อย่างกลาง อย่างละเอียด สิ่งที่เป็นเปลือกของใจ เรา

ทำลายมันเข้ามาหมดเลย จนเป็นตัวของเรา เราจะต้องทำลาย แต่การทำลายของมัน มันต้องย้อนกลับด้วยปัญญาญาณไง

สิ่งที่ปัญญานี้จะทวนกระแสเข้าไป ถ้าทวนกระแสเข้าไป จับต้องตัวมันเองได้ สิ่งที่ต้องจับต้องตัวมันเองนี้ ปัญญาญาณจะเกิด ญาณอันละเอียดอ่อนจะเกิดขึ้นมาจากหัวใจ เหมือนกับอัตโนมัติ สิ่งที่เป็นอัตโนมัติ ออโตเมติก มันจะเตือนตัวมันเอง แล้วพลังงานจะขับเคลื่อนในตัวมันเอง สภาวะของใจ ตัวมันเองจับตัวมันเอง แล้วทำลายตัวมันเอง จะไม่มีสิ่งใดทำได้เช่นนั้น สิ่งนี้มันเป็นธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ความละเอียดลึกซึ้ง ความละเอียดอ่อนของใจ ใจนี้ละเอียดอ่อนมาก แต่เพราะโคณิกเลสมันจับใส่ มันข่มขี้ตรงนี้ ภคราคานุสัย ตัวภพอันใหญ่ ภพของใจถึงสำคัญกว่าภพของมนุษย์ เราเกิดเป็นมนุษย์ เราว่าเป็นภพของมนุษย์ สิ่งที่เป็นมนุษย์นี้เป็นภพเป็นชาติ แล้วภพชาติมันก็ให้ความทุกข์กับเรา นี่เป็นเปลือก แต่จริงๆ คือตัวหัวใจที่กำเนิดเป็นมนุษย์ มันเป็นตัวสถานะที่ว่า ไปเกิดในครรภ์ของมารดา ถึงเกิดมาเป็นมนุษย์ เกิดในโอปปาติกะ ก็เกิดเป็นเทวดา เกิดเป็นอินทร์ เป็นพรหม เกิดตลอดไป ถ้าทำลายเชื้อตรงนี้ ถ้าไม่ทำลายเชื้อตรงนี้เกิดบนพรหม

ถ้าเกิดบนพรหม พระอนาคาจะสุกไปข้างหน้าไป ถ้าไม่ทำลายมันจะเป็นอย่างนั้นแล้วติดกัน แต่ที่สภาวะธรรมเราสร้างขึ้นมาจากละเอียดอ่อนแล้วจับสิ่งนี้ได้ ทำลายสภาวะสิ่งนี้ออกไปจากใจ ความมหัศจรรย์ของมัน สิ่งมหัศจรรย์อันนี้เราก็ต้องทำลาย จะไม่มี ความมหัศจรรย์ไม่มีสิ่งใดๆ ในหัวใจ หัวใจนี้เป็นสภาวะธรรม ธรรมนี้เป็นความเลิศ เป็นเอโก รัมโม ธรรมอันเอก เอกเป็นหนึ่งเดียว จะไม่มีกมลว้าง ความเศร้าหมอง ผ่องใส สว่างสะอาด จะมีความว่างกับไม่ว่าง สิ่งต่างๆ นี้จะไม่มีใจดวงนั้น

ใจดวงนั้นเข้าถึง จะทำลายบ่อของปัญญา บ่อของปัญญาจะเป็นทางเดินของเรา สภาวะใจนี้จะเป็นทางเดินของเราขึ้นมาเป็นขั้นเป็นตอน เราจะเจริญองกามขึ้นมา จนถึงที่สุดแล้ว พอเราทำลายบ่อของปัญญาแล้ว ทำลายบ่อด้วยสภาวะธรรมในหัวใจ นั่นจะเป็นความประเสริฐของใจนั้น ใจนี้จะประเสริฐมาก จะพ้นออกไปจากกิเลส สิ่งที่มาเกิด พาทายว่าไปเกิดในครรภ์ของมารดา จะไม่มีอีกแล้ว

การเกิดบนกามภพ เพราะบ่ออันนี้ไปเกิดบนพรหม แล้วเราทำลายเป็น โอปปาทิกะ ทำลายทั้งหมด ถึงเป็นปุถุชน การเกิดในปุถุชนก็เกิดอย่างหนึ่ง การเกิดของ พระอริยเจ้าที่ยังทำไม่ถึงที่สุดแห่งทุกข์ก็เกิดเหมือนกัน เกิดเหมือนกัน แต่ต่างกันด้วยผล ของใจนั้น ต่างกันมหาศาล แต่ถ้าทำถึงที่สุดแล้ว จะเห็นการเกิดและการตาย เห็นสภาวะ ของปัญญาที่พัฒนามาเป็นขั้นเป็นตอน ย้อนกระแสทวนกลับมา ตั้งแต่ขั้นเริ่มต้น ตั้งแต่ เราก้าวเดินมา จากก้าวเดินไม่เป็น ถึงบอกว่าปัญญาอบรมสมาธิมันตัดทอนขึ้นมาเป็นขั้น เป็นขั้นขึ้นมา มันถึงเห็นความมหัศจรรย์ของมัน

จากอย่างหยาบ จะมาอย่างกลาง อย่างละเอียด จนถึงความละเอียดสุด ความก้าวเดินอันนี้มันถึงเป็นปัจจัยตั้งกับใจดวงนั้น มันถึงเห็นความละเอียดอ่อนของปัญญา เห็น ความละเอียดอ่อนของธรรม ถึงว่าสภาวะการสร้างบ่อของปัญญา มันเป็นความสำคัญ มาก ถ้าเราไม่สร้างบ่อของปัญญา มันจะเป็นปัญญาของโลก แล้วยึดมั่นถือมั่นว่าอันนี้เป็น ความเห็นของเรา อันนี้เป็นความรู้ของเรา อันนี้เป็นสภาวะธรรมของเรา

แม้แต่บ่อที่มหัศจรรย์ เรายังต้องทำลายเลย มันมีอะไรเป็นของเรา ไม่มีอะไรเป็น ของเราเลย สิ่งที่ว่า เป็นสภาวะธรรม ที่เป็นความจริง ที่เราเห็นจริง มันก็ต้องทำลาย ยิ่ง ทำลาย ความที่ว่าไม่เป็นของเรา นั้นเรายังละเท่าไรเรายังได้เท่านั้น ในเรื่องของโลก หา สมบัติเราจะหาได้มากขนาดไหน นั่นคือสมบัติของเรา ในสภาวะธรรมของเรา เราบริจาค ทานไว้ขนาดไหน นั่นเป็นบุญกุศลของเรา เราพยายามชำระกิเลส ฆ่ากิเลสขนาดไหน นั่น คือสภาวะใจที่บริสุทธิ์ขึ้นมา

จนถึงที่สุด ใจที่บริสุทธิ์ มันไม่มีอะไรเป็นของใจดวงนั้นเลย เพราะใจดวงนั้น ไม่มี อะไรเป็นที่เก็บ ที่รับ ไม่มีอะไรเป็นที่รับรู้สิ่งนั้น มันปล่อยวางทั้งหมด มันถึงว่าไม่มีสิ่ง ใดๆในใจดวงนั้น มันถึงบริสุทธิ์ใจ มันถึงสะอาดใจ มันถึงเป็นความสุขจริงในการ ประพฤติปฏิบัติใจ มันเป็นเป้าหมายในศาสนา

ในศาสนาพุทธนี้ เราเกิดมาพบพุทธศาสนา พุทธศาสนาสอนถึงที่สุดแห่งทุกข์ แล้วมันจะไม่มีทุกข์เหลืออยู่ในใจแม้แต่ดวงเดียว ไม่มีเพราะสิ่งนั้นมันเป็นสมมุติทั้งหมด สิ่งที่เป็นสมมุติเกิดดับทั้งหมด อันนี้จะไม่มีความนั้นในใจดวงนั้นเลย ในใจดวงนั้นบริสุทธิ์ ถึงบอกว่ามันไม่ได้สิ่งใดมาเลย มันไม่มีสิ่งใดเลย แล้วมันมีโดยธรรมชาติของมัน เอวัง